

DOOK ERFGOEDWERK

bouwhistorische verkenning raadhuis • sint-michielsgestel

12 april 2022

bouwhistorische verkenning raadhuis • sint-michielsgestel

inhoudsopgave

inleiding	5
sint-michielsgestel	7
raadhuizen	8
kadaster	11
bouwgeschiedenis	12
exterieur	20
interieur	25
waardering	33
waarderingsplattegronden	34
bronnen	37
bouwtekeningen	38

de gemeente in 1865 (kaart J. Kuiper)

inleiding

In februari 2022 is door DOOK erfgoedwerk in opdracht van de gemeente Sint-Michielsgestel onderzoek gedaan naar het voormalige raadhuis in die plaats. In verband met de voorgenomen nieuwe bestemming wil zij meer inzicht krijgen in de monumentale waarden van het pand.

In dit rapport is beknopt de geschiedenis van Sint-Michielsgestel beschreven. Om het gebouw in een breder kader te plaatsen, wordt een overzicht van de ontwikkeling van radhuizen gegeven. Daarop volgen de bouwgeschiedenis en een beschrijving van het exterieur en het interieur van het raadhuis.

In het laatste hoofdstuk wordt op basis van het onderzoek een waardering van het gebouw en zijn onderdelen gepresenteerd. Daarbij horen waarderingsplattegronden met een verhelderende beschrijving. De waardestelling indiceert welke onderdelen van het pand cultuurhistorische waarde hebben en geeft daarmee 'de wens tot behoud' van deze onderdelen weer. Het onderzoek is uitgevoerd volgens de 'Richtlijnen Bouwhistorisch onderzoek 2009' van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Jos Schrijen, april 2022

objectgegevens

oorspronkelijke functie: raadhuis

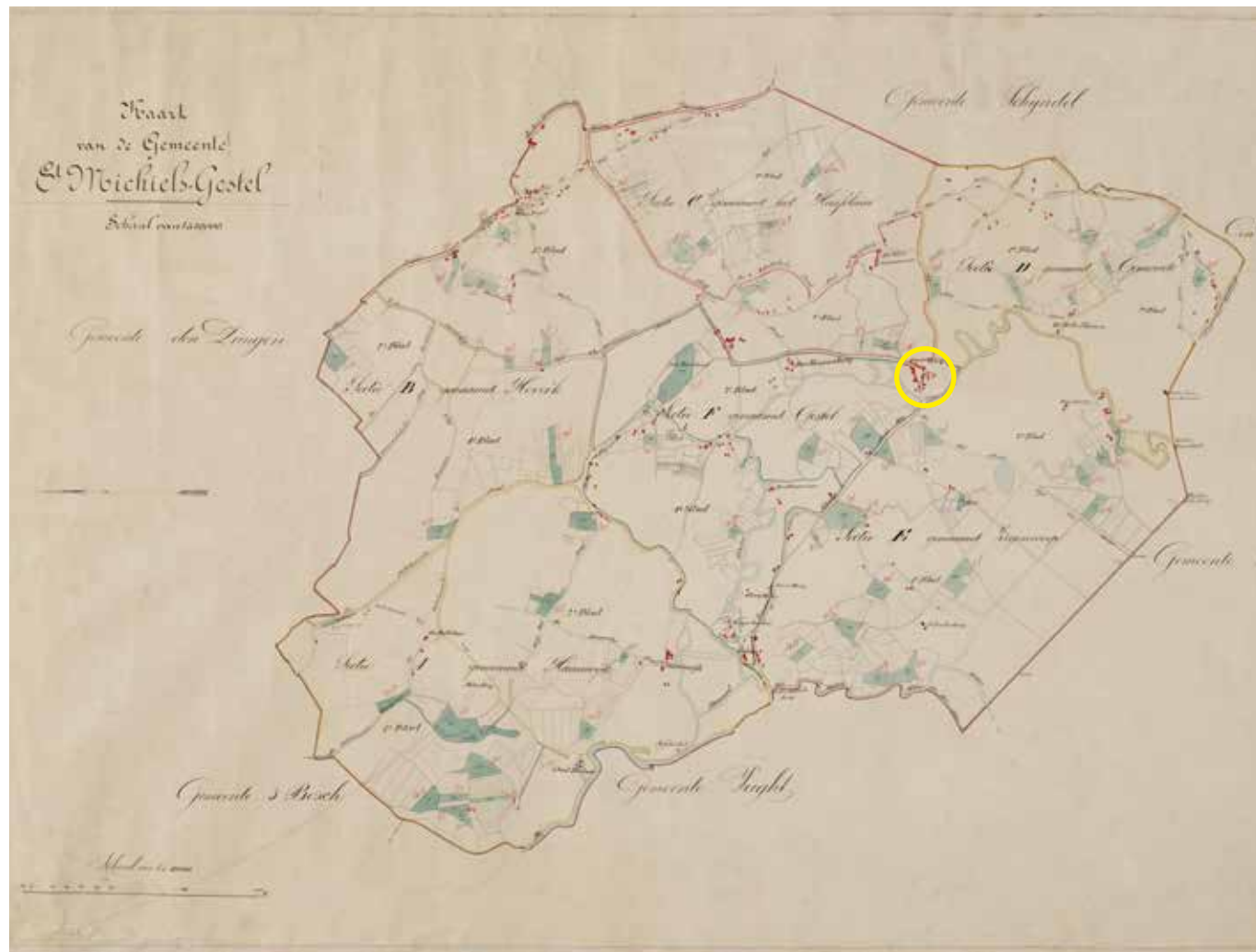
bouwjaar: 1792

huidige functie: leegstand

adres: Petrus Dondersplein 1 5271AA Sint-Michielsgestel

kadastrale gemeente: Sint-Michielsgestel Sectie C perceel 4831

status: gemeentelijk monument

1811-1832 verzamelplan gemeente Sint-Michielsgestel, in de cirkel het dorp, noord is links

sint-michielsgestel

De naam Sint-Michielsgestel is afgeleid van het woord 'gestel' dat 'hoge zandakker in het bos' betekent. Op zo'n zandakker is de eerste kern van Sint-Michielsgestel gevestigd, op de plaats van het huidige Petrus Dondersplein. Daar stond al heel vroeg een kerk, gewijd aan de aartsengel Michaël. De plaatsnaam Gestel/Gastel komt veel voor in Brabant. Voor het onderscheid tussen al die gelijknamige plaatsen was een kerkpatroon dan ook een handige toevoeging.

Er is archeologisch bewijs dat het Gestelse grondgebied al heel lang gewoond wordt. Bij de Wiele Hoeven onder Gemonde is een prehistorisch grafveld ontdekt. Verschillende vondsten op Zegenwerp, Ruimel en Halder maken duidelijk dat hier ook in de pre-Romeinse en Romeinse tijd al bewoning was. In Ruimel is namelijk een Romeins wijltaar gevonden.

Sint-Michielsgestel is altijd een voornamelijk agrarische gemeenschap geweest. De aanwezige nijverheid hing ook sterk samen met de landbouw: enkele korenmolens en een aantal bierbrouwerijen.

Het inwonertal van Sint-Michielsgestel is in verhouding tot de omringende dorpen altijd behoorlijk geweest. In de zeventiende en achttiende eeuw schommelde het aantal inwoners tussen de 1.400 en 1.900, met meer dan 2.000 inwoners aan het begin van de 19e eeuw. Na het midden van de eeuw steeg dat aantal al tot boven de 3.000 en nog vóór de Eerste Wereldoorlog werd het aantal van 4.000 bereikt. Na de Tweede Wereldoorlog groeide het aantal inwoners sneller. In 1968 werd de 10.000e geboren. Daarna vlakke de groei een beetje af. Het dorp zelf heeft in 2022 ruim 12.000 inwoners, de gemeente bijna 30.000.

Sint-Michielsgestel heeft een flink aantal kasteeltjes gekend, waarvan de meeste echter aan het eind van de 18e eeuw of in de loop van de 19e eeuw (grotendeels) zijn gesloopt. De namen leven voort in de buitenhuizen die ervoor in de plaats zijn gekomen en in de instellingen die zich daarin gevestigd hebben. Het vermoedelijke stamslot van de familie Herlaer, de eerste heren van Gestel, was kasteel Oud-Herlaer dat al bestond vóór 1300. Het kasteel is in 1736 afgebroken en vervan-

gen door een boerderij. Kasteel Nieuw-Herlaer dateerde vermoedelijk van rond 1300. Op de toren na werd het in 1791 afgebroken. Er kwam een buitenhuis voor in de plaats. Andere kastelen waren Zegenwerp, Kasteel de Grote Ruwenberg, de Kleine Ruwenberg en het 17e eeuwse slotje De Muggenheuvel.

In Nieuw-Herlaer was vanaf 1799 het Groot Seminarie (de priesteropleiding) van Den Bosch gevestigd. In 1840 kreeg het kasteel een nieuwe bestemming, namelijk als Instituut voor Doofstommen. Op 30 september van dat jaar kwamen 46 dove leerlingen van Gemert via de trekschuit over de Zuid-Willemsvaart naar Sint-Michielsgestel. Dat was het begin van de ontwikkeling van een instituut waarmee Sint-Michielsgestel landelijk bekend is geworden. In Gestel was ook een klein seminarie gevestigd

Het plein waaraan het raadhuis ligt werd oorspronkelijk 'De Plaets' genoemd. Toen Sint-Michielsgestel omstreeks 1820 een gemeente was geworden, werd die naam vervangen door de naam 'Het Dorp'. Het aantal gebouwen en huizen op de Plaets was van 1650 tot 1832 aan weinig verandering onderhevig en schommelde rond de twintig. Op 4 maart 1937 werd bij Raadsbesluit de naam Petrus Dondersplein vastgesteld voor het plein in het centrum van Sint-Michielsgestel.

In de loop van de 20e eeuw groeide de bebouwing vooral langs de weg naar het noorden, naar 's-Hertogenbosch. Na de Tweede Wereldoorlog kwamen nieuwbouwwijken tot ontwikkeling waarvan Theereheide aan de westzijde vanaf het eind van de jaren '60 het grootst is. Ook de bebouwing aan de noordzijde werd steeds uitgebreider.

De huidige gemeente Sint-Michielsgestel ontstond in 1996, na samenvoeging van de gemeenten Sint-Michielsgestel, Den Dungen en Berlicum. Het dorp Gemonde werd ook toegevoegd aan de nieuwe gemeente Sint-Michielsgestel.

raadhuizen

De term raadhuis dateert waarschijnlijk uit de 13e eeuw, sinds de gemeentewet uit het midden van de 19e eeuw werd die naam officieel in gemeentehuis veranderd.

Een raadhuis was een gebouw waarin de plaatselijke bestuurders vergaderden en verbleven. In het raadhuis waren ook vaak de handhavende (politie) en de rechtsprekende macht gevestigd. Raadhuizen waren prominente gebouwen die het aanzien van de stad of dorp moesten uitstralen. Bestuurlijk hebben de gemeentes in de loop der eeuwen grote veranderingen ondergaan, waardoor het raadhuis ook qua bouwtype aan verandering onderhevig was.

Vanaf de 14e eeuw werden speciale gebouwen opgetrokken die bestemd waren voor de huisvesting van het bestuur van een stad of dorp. In deze periode was het raadhuis vaak een verzamelgebouw met bestuurlijke, juridische en economische activiteiten. Vanaf het ontstaan in de 14e eeuw tot in de 16e eeuw hadden de raadhuizen vaak een rechthoekige plattegrond, met de toegang in de smalle voorgevel. De indeling van deze raad-

huizen verschilde per gebouw. In de 16e eeuw werd de functie van bestuur en rechtspraak steeds belangrijker en verdwenen de economische functies uit de raadhuizen.

In de 17e eeuw namen de raadhuizen een steeds belangrijkere positie in de steden in. Ze werden meestal aan het centrale marktplein gebouwd. De plattegrond van het gebouw werd in deze periode gedraaid ten opzichte van de oudere raadhuizen, zodat de lange gevel aan het plein of aan de straat lag. Onder invloed van het classicisme werd er gestreefd naar een symmetrische opzet met een centraal gelegen ingangspartij. Bij de gevels van de raadhuizen ontwikkelde zich een vormtaal die was toegespitst op representatie en symboliek van stedelijke macht, welvaart en de deugd van het goede bestuur. In deze periode werden de representatieve en administratieve vertrekken op een verhoogde begane grond geplaatst (bel-etage). Ze waren via een imposante trappartij met bordes aan de buitenzijde toegankelijk. Het bordes werd gebruikt voor toespraken tot de bevolking. In deze periode ontstonden ook de gevangenis-

cellen in de raadhuizen. Indien een raadhuis een gevangenis had, was deze meestal op de zolder of in de kelder gesitueerd. Tevens werden er bouwelementen gebruikt die in de eeuwen erna kenmerkend zouden worden voor een raadhuis. Zo was de klokkentoren een uiting van de stedelijke macht die bijdroeg tot de herkenbaarheid van het raadhuis.

In de 19e eeuw vonden er grote wijzigingen in het lokale bestuur plaats. Vanaf 1798 werden bestuur en rechtspraak losgekoppeld, de rechtsprekende macht verdween uit de raadhuizen. De raadhuizen die na de Franse revolutie werden gebouwd waren duidelijk minder van belang dan de periode ervoor. Na de Franse tijd werden er onder bewind van koning Willem I opnieuw wijzigingen doorgevoerd. In iedere gemeente werd een vaste burgemeester aangesteld en het gemeentebestuur kreeg aanvullende taken voor registratie van overlijden en geboorte, waardoor er een toename in de administratieve taken ontstond. Ook werd voorgeschreven dat in het gemeentehuis een ruimte beschikbaar moest zijn voor de huwelijksvoltrekkingen. Veel

raadhuizen deden tevens dienst als schoolgebouw, politiebureau, gevangenis, postkantoor of archiefgebouw.

Halverwege de 19e eeuw werd vanuit de grondwet de *gemeentewet van Thorbecke* gegenereerd. Deze gemeentewet vergrootte het gemeentelijke takenpakket, waardoor men in de bestaande gemeentehuizen al snel met ruimtegebrek te maken kreeg. Om de kosten van de gemeentehuizen te beperken, werden ze overigens vaak gecombineerd met de woning voor de burgemeester of een ambtenaar. De vormgeving van de raadhuizen uit deze periode werd steeds onopvallender. Dit veranderde aan het einde van de 19e eeuw toen er voor rijksoverheidsgebouwen een landelijke bouwstijl, de neo-renaissance, werd gebruikt.

De slechte economie en materiaalschaarste aan het begin van de 20ste eeuw zorgden ervoor dat er weinig gebouwd werd. Vlak voor de Tweede Wereldoorlog vond er door het ontstaan van het gemeentefonds een enorme bouwactiviteit voor gemeentehuizen plaats, vaak in traditionalistische bouwstijl.

stadhuis van Den Haag, rechterdeel en toren uit circa 1565

Paleis op de Dam, 1648-1665

stadhuis Enkhuizen, 1686-1688

stadhuis Sneek, 1760-1767

De raadhuisen die in Sint-Michielsgestel en de dorpen in de buurt werden gebouwd, weerspiegelen in vereenvoudigde vorm de 18e eeuwse typologie van het raadhuis. Het waren gebouwen met een symmetrische voorgevel en een bel-etage met een hoge dubbele trap. Op de schilddaken stond in het midden een dakruiter met klok die ook gebruikt werd in het geval van calamiteiten zoals brand. In de souterrains werden politie en gevangenis gevestigd. Ook werden er, zoals in Schijndel bijvoorbeeld, brandspuiten opgeslagen. Op de bel-etage lagen onder andere de burgemeesterskamer en secretarie.

Het type raadhuis dat kort na 1790 in Schijndel en Sint-Michielsgestel werd gebouwd werd een standaard bouwvorm in de dorpen in de omgeving. Het voorbeeld van deze raadhuisen werd tot ver in de 19e eeuw gebruikt. In Erp werd in 1791 een vergelijkbaar raadhuis gebouwd, in Berlicum in 1845 en in Den Dungen in 1877.

1845 raadhuis Berlicum, ook de Plaets genoemd (foto RCE 326317)

1791 raadhuis Erp (foto RCE 348314)

1877 raadhuis Den Dungen (foto RCE 106798)

kadaster

Op de kadastrale minuut 1811-32 is het raadhuis afgebeeld als een verhoudingsgewijs breed en ondiep gebouw zoals dat in Schijndel (zie bouwgeschiedenis)

Op de kadastrale hulpkaart van 1939 is te zien dat het raadhuis aan de achterzijde is uitgebreid (rode lijnen)

Op de hulpkaart van 1956 is de uitbreiding van 1953 toegevoegd. Als sinds de kaart van 1939 zijn het oude raadhuis en het huis Overkerk één perceel

Op het terrein achter het raadhuis is in 1957 een nieuwe brandweerkazerne gebouwd. Op de hulpkaart van 1963 is deze in rood getekend.

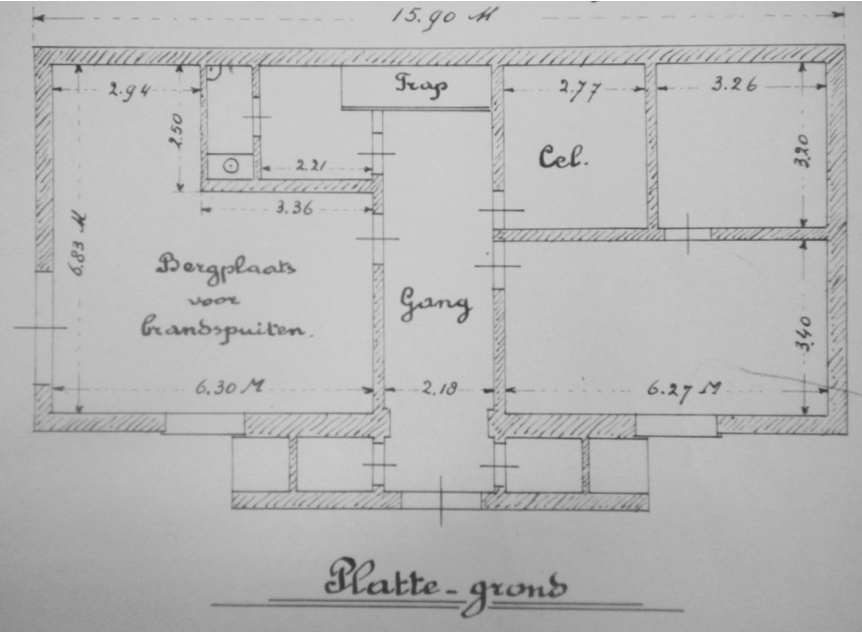

De hulpkaart van 1972 laat de situatie zien voor de grote verbouwing van begin jaren '80. Een klein deel van het perceel is afgesplitst.

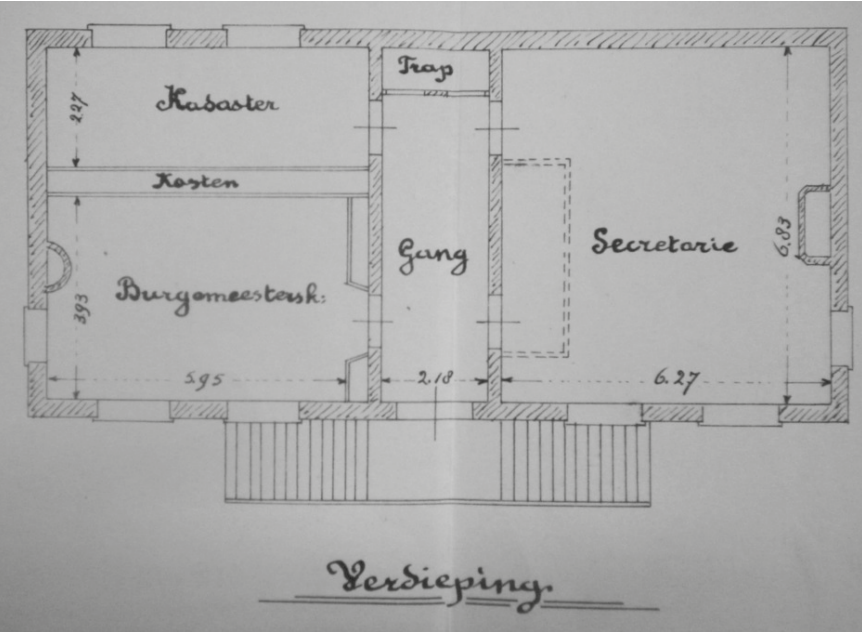

De kaart uit 2022 laat de situatie zien waarbij de nieuwbouw van begin jaren '80 en later is gesloopt. De gele vlak is de bebouwing op dit moment.

bouwgeschiedenis

plattegrond souterrein Schijndel (XIXA?) (afb. www.heemkundekring schijndel.nl)

plattegrond bel-etage Schijndel (XIXA?) (afb. www.heemkundekring schijndel.nl)

ca. 1937 raadhuis Schijndel (foto BHIC FOTOSC.0342)

voor 1937 raadhuis Sint-Michielsgestel (foto BHIC 1633-003925)

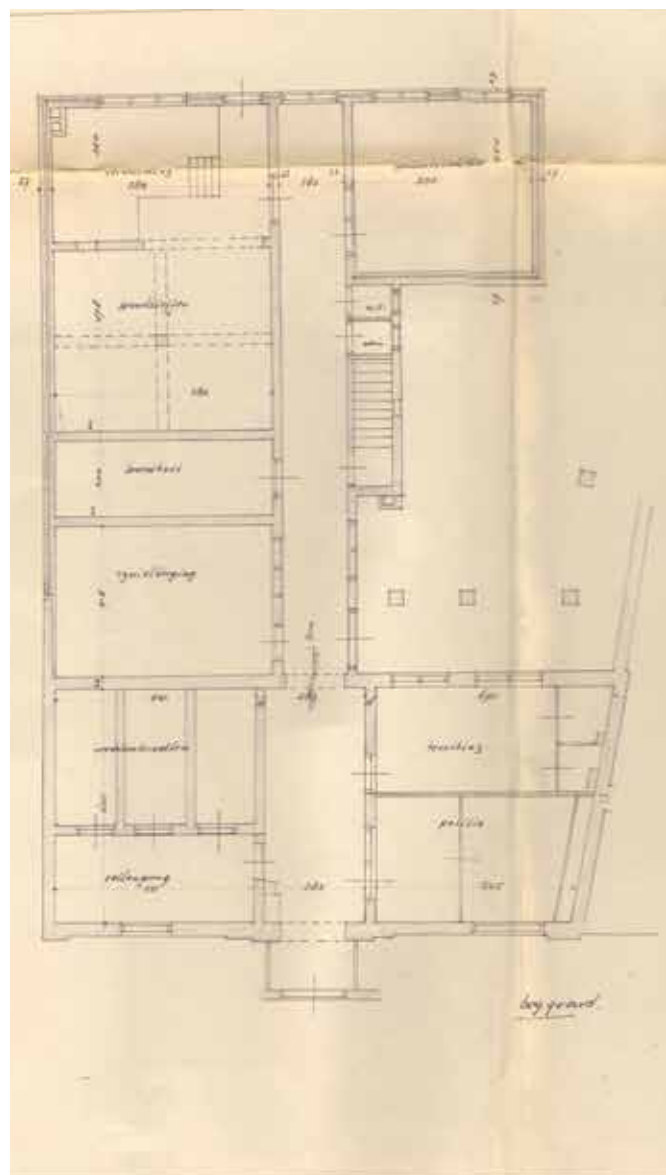

ca. 1906 Dondersplein met huis Overkerk (BHIC FOTOSM.1672)

Het raadhuis aan het huidige Petrus Dondersplein werd in 1792 gebouwd nadat in 1790 de benodigde grond was aangekocht en de architect Pieter van Rooij opdracht had gekregen een bestek op te maken. Dezelfde Pieter van Rooij bouwde in 1791 ook het raadhuis van Schijndel. Dit pand werd in de Tweede Wereldoorlog verwoest en niet opnieuw opgebouwd. Wel zijn van dit gebouw nog tekeningen en oude ansichten bewaard gebleven. Het raadhuis van Sint-Michielsgestel was in veel opzichten een kopie van dat van Schijndel. Het had dezelfde indeling van de voorgevel met een souterrein en bel-etage met een dubbele trap. Op de hoeken van het schilddak stonden schoorstenen en in het midden een klokrentorentje.

De gevel in Gestel heeft bloklisenen op de hoeken en naast de licht risalerende ingangspartij. Ter hoogte van de bel-etage is een cordonlijst aangebracht. De gevel is afgesloten door een kroonlijst met trigliefen en daarboven een bakgoot. De gevel is in staand verband gemetseld. In het souterrein heeft het raadhuis een deur onder het bordes, een venster links en rechts een dubbele deur. Het gebouw heeft een natuurstenen plint en natuurstenen omlijstingen van de muuropeningen in het souterrein.

Op de oude ansichten en foto's lijkt de gevel van het raadhuis in Schijndel met cement gepleisterd. Afgaand op gelijksoortige raadhuisen was de gevel ooit ook in schoonmetselwerk afgewerkt. Dit raadhuis heeft aan weerszijden van de trap een venster en een dubbele deur en een smal venster in de linker zijgevel. Dit was in Schijndel mogelijk omdat de zijgevel gedeeltelijk vrijstond. In Gestel lag de rooilijn gelijk met die van de buurhuizen. Een ander verschil is dat het Schijndelse pand een halfroond timpaan heeft. De vorm van de kroonlijst met een risaliet in het midden is wel gelijk. Dat maakt het niet ondenkbaar dat het Gestelse raadhuis ooit ook een timpaan heeft gehad. Het ligt voor de hand dat de plattegronden van de beide raadhuisen min of meer gelijk zijn geweest, maar dat de iets andere gevelindelingen van het souterrein ook verschillen hebben opgeleverd. Op de plattegrond van Schijndel zijn in het souterrein links een bergruimte voor brandspuiten en rechts een onbenoemde ruimte en een cel getekend. Op de bel-etage bevinden zich links naast de middengang de burgemeesterskamer en de kamer voor het kadaster. Rechts lag de secretarie.

1953 bestaande toestand

Op een tekening uit 1953 (verbouwing uitgevoerd 1954) is op de bestaande toestand de indeling van het raadhuis weergegeven. Hoewel de indeling tussen 1792 en 1953 zeker gewijzigd kan zijn, zal de tekening toch een indicatie geven hoe het gebouw gebruikt werd. In het souterrain lagen links drie cellen met een gang ervoor. Aan de rechterzijde van de middengang lag het politiebureau met daarachter het bureau bevolking. Op de bel-etage lagen links de kamer van de secretaris en rechts de burgemeesterskamer met daarachter de bodekamer en een keuken.

In 1937 werd het ondiepe raadhuis aan de achterzijde uitgebreid met een rijwielberging, brandstoffenloods en het bureau van de gemeentearchitect. Aan de rechter achterzijde werd een betonnen loggia gebouwd. Van deze verbouwing zijn geen tekeningen teruggevonden maar de bestaande situatie uit 1953 zal de wijziging uit die tijd laten zien. Ook de kadastrale gegevens laten een dergelijke uitbreiding zien.

1953, achtergevel met de aanbouwen uit 1937 (BHIC FOTOSM.0542)

1960 raadhuis Sint-Michielsgestel (foto BHIC 1572-12-129)

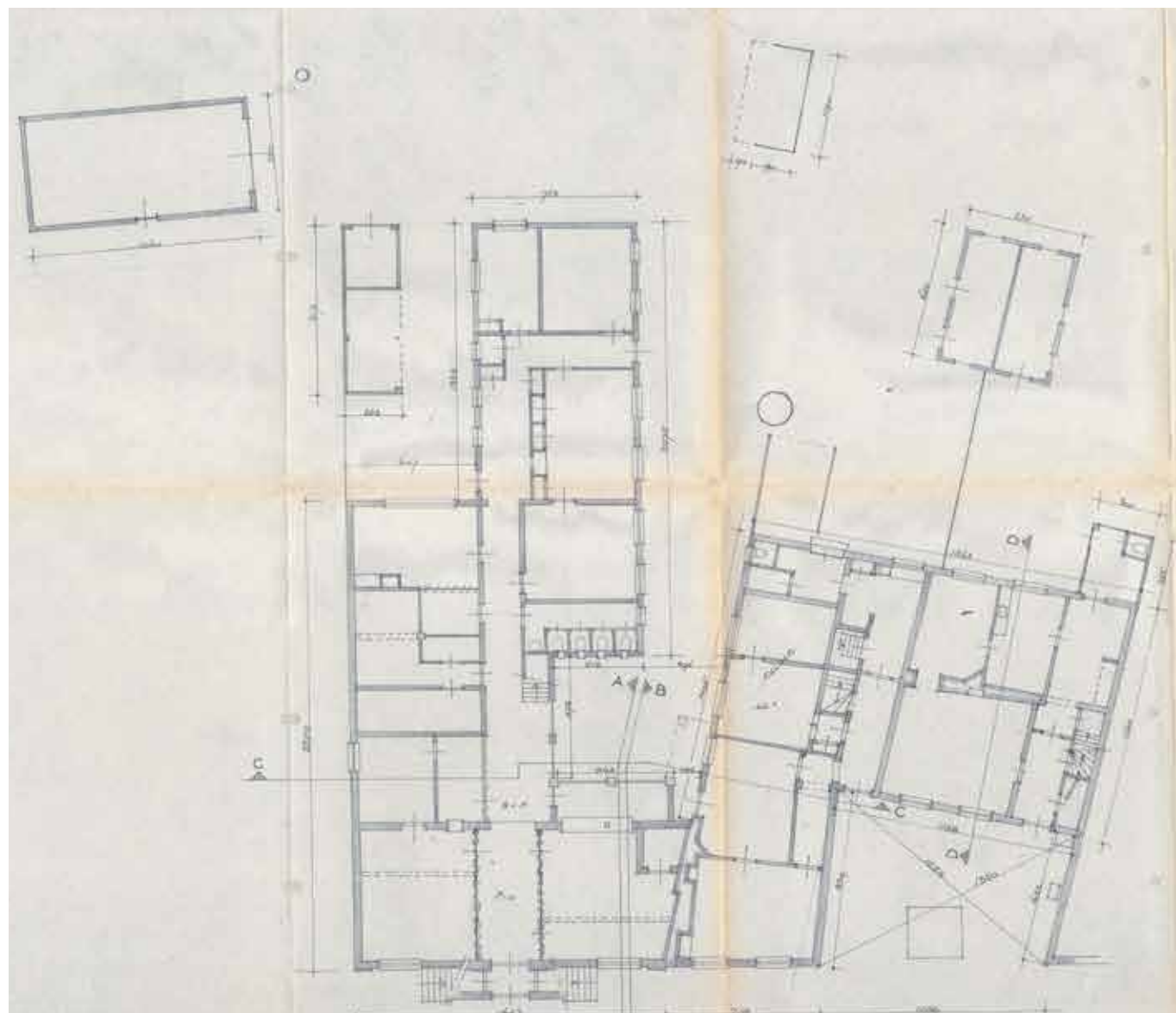
1982 achteraanbouw uit 1954 (foto BHIC FOTOSM.2261)

Op foto's van voor 1954 zijn de tweelaagse achteraanbouw met plat dak en de loggia uit 1937 te zien. In dat jaar werd een nieuwe eenlaagse aanbouw achter de uitbreiding van 1937 gemaakt. In deze aanbouw werd de politiepost met cellen gehuisvest. De bijbouw uit 1937 kreeg gedeeltelijk een nieuwe bestemming. Onder andere het kantoor van de architect werd hier ondergebracht. Op het terrein werden ook enkele kleinere gebouwen zoals een motorstalling en fietsenberging nieuw gebouwd.

De veranderingen aan het raadhuis vonden vooral aan de achterzijde plaats. Omdat de dubbele deur rechts in de voorgevel niet meer voor het politiebureau nodig was, werd deze veranderd in een venster. De van oorsprong bredere opening werd niet versmald waardoor, in de nieuwe situatie het venster links naast de trap verhoudingsgewijs te smal was. Waarschijnlijk om die reden werd het venster links verplaatst en verbreed waarmee het souterrain symmetrisch werd.

De dichte deuren onder de trap werden vervangen door deuren met glas en een diagonale roedenverdeling. De nieuwe toegang zal gemaakt zijn omdat het souterrain een publieksruimte werd. Het kleurige glas in lood in de bovenlichten van de vensters op de bel-etage werd al in 1937 aangebracht. (zie foto voorzijde). De vensters zijn in 1954 gewijzigd van schuiframen naar draairamen. In de oudere situatie waren de bovenlichten zakramen.

Op de kadastrale kaart van 1937 was een groot deel van het pand rechts naast het raadhuis, het in oorsprong 17e eeuwse huis Overkerk, kadastraal één geheel met het oude raadhuis. De tekeningen uit 1953 laten dit deel van het raadhuis echter niet zien. Het is daarom niet duidelijk wat de functie van de ruimtes in dat bouwdeel waren. Wellicht werd dat deel nog niet gebruikt als gemeentehuis.

1977 bestaande toestand

1982, sloop tbv nieuwbouw (foto BHIC FOTOSM.2065)

1982, het herbouwde huis Overkerk (foto BHIC FOTOSM.2112)

rechts het raadhuis met daarachter de nieuwbouw (BHIC FOTOSM.1002)

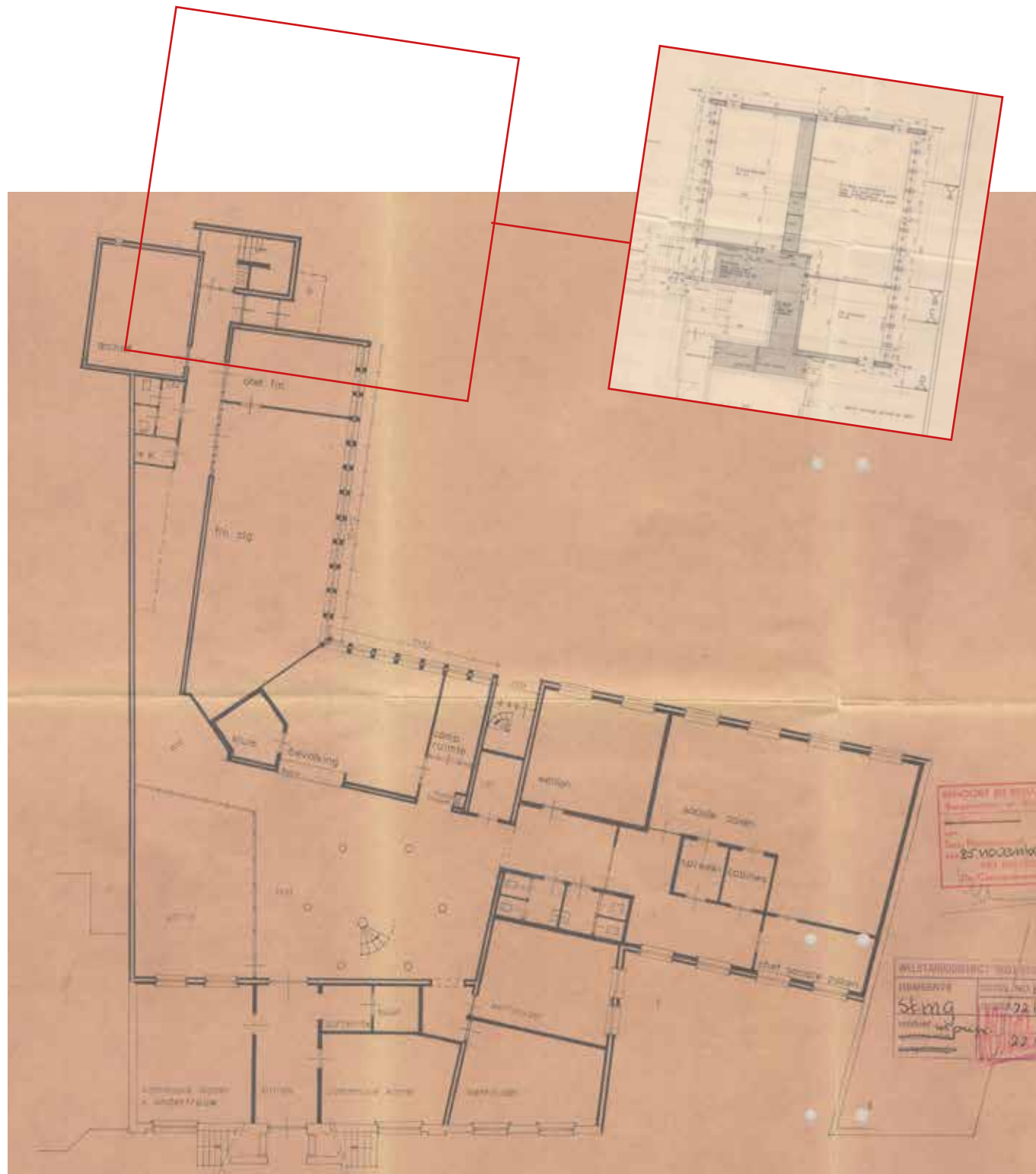
Vanaf het eind van de jaren '70 werden plannen gemaakt voor de verbouwing en uitbreiding van het gemeentehuis. De ontwerpen werden gemaakt door het architectenbureau Oomen en Kohlmann uit Oosterhout. De gebroeders Oomen hadden vanaf 1895 een bureau in Oosterhout. Na verschillende splitsingen werd Kohlmann partner in het bedrijf. Oomen Architecten bestaat nog steeds maar is gevestigd in Breda.

Het eerste plan uit 1980 behelsde en wat uitgebreidere nieuwbouw dan daadwerkelijk werd uitgevoerd. De gerealiseerde nieuwbouw was aan de noordzijde beperkter dan gepland. Toch ontstond al snel na de verbouwing behoefte aan meer ruimte en werd in 1986 alsnog een uitbreiding getekend door Oomen. In de decennia daarna werden verschillende noodgebouwen aan de achterzijde in gebruik genomen.

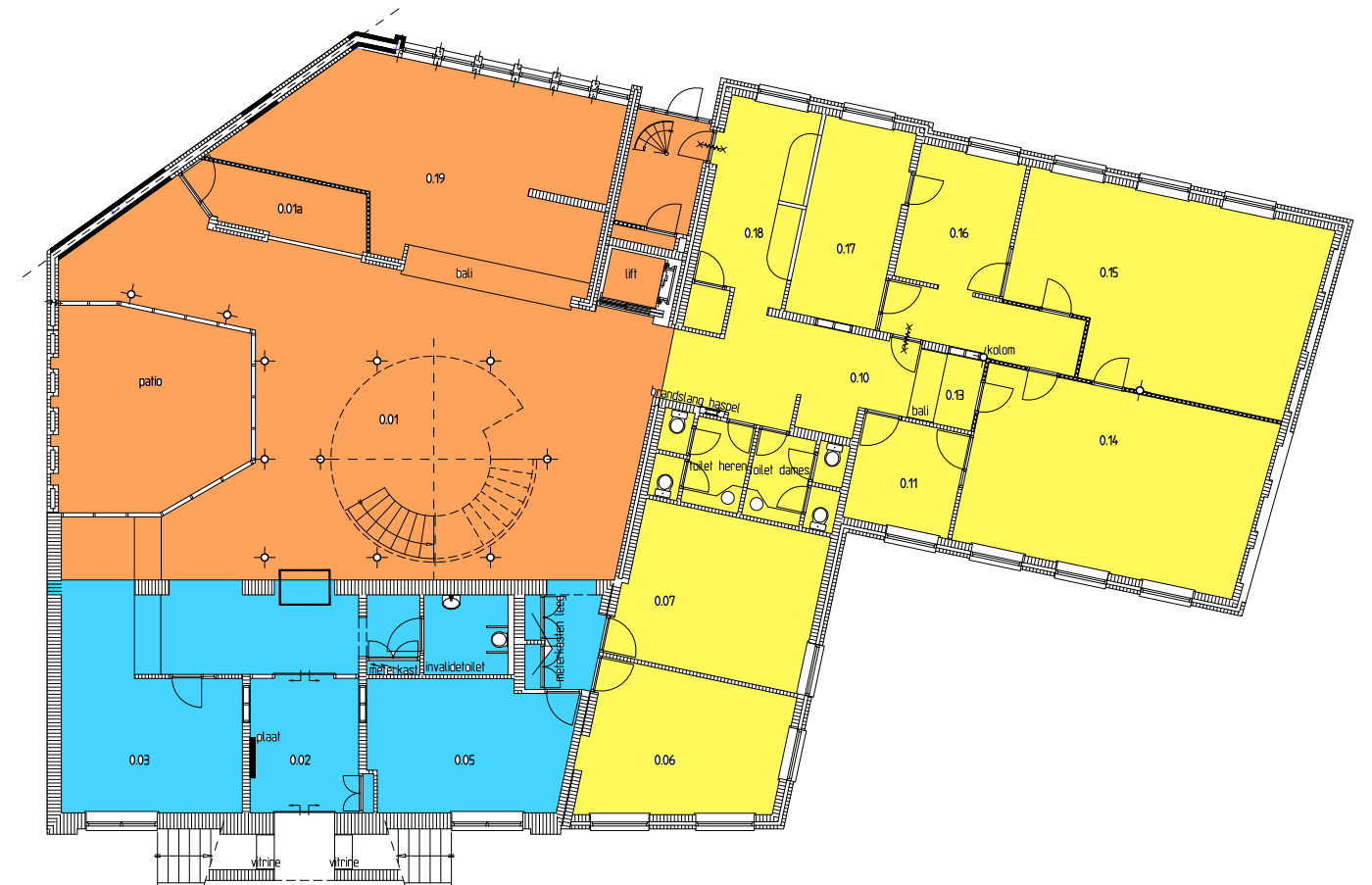
In 1982 werd een groot deel van het gemeentehuis gesloopt. De gesloopte delen waren de aanbouwen aan de achterzijde uit 1953 en 1937. Ook het huis Overkerk werd afgebroken op het deel uiterst rechts na. Dat deel was niet in eigendom van de gemeente. Er werd zelfs meer gesloopt dan in de plannen stond. Uiteindelijk bleven alleen de voorgevel, linker zijgevel en waarschijnlijk de kap van het oude raadhuis bewaard.

Het huis Overkerk werd in ongeveer gelijke vorm herbouwd. Achter het oude raadhuis werd een nieuw gemeentehuis met meerdere vleugels gebouwd. Centraal in het ontwerp lag het trappenhuis dat achter het oude pand werd gebouwd. Naast het trappenhuis werd een binnentuin gerealiseerd. De oude gevel van het raadhuis werd ingrijpend gerestaureerd.

Nadat de gemeente in 2007 een nieuw gemeentehuis bouwde op een andere locatie werd een groot deel van de gebouwen uit 1982 gesloopt. Het deel dat huis Overkerk verving, het trappenhuis en aanliggende ruimten uit 1982 bleven echter bestaan.

1981 definitief ontwerp, inzet uitbreiding 1986

plattegrond na gedeeltelijke sloop 2018: blauw is het oude raadhuis, geel herbouwde huis Overkerk, oranje nieuwbouw 1982

exterieur

2022 voorgevel oude raadhuis

1982 nieuwe binnenmuren en betonnen vloer (BHIC FOTOSM.2093)

2022 voorgevel huis Overkerk

1982 omlijsting venster huis Overkerk (detail foto BHIC FOTOSM. 2294)

Bij de uitbreiding van het gemeentehuis in 1982/83 is de gevel van het raadhuis uit 1792 gerestaureerd. De voegen zijn uitgehakt en opnieuw gevoegd. Sommige delen van het natuursteenwerk zijn vernieuwd. De vensters in het souterrain zijn vernieuwd, bij de vensters op de bel-etage werd zonwering aangebracht. Ook het dak van het oude raadhuis werd gerestaureerd. Het kreeg in ieder geval een nieuw dakbeschot en het torentje werd gerestaureerd. In hoeverre in de dakconstructie is ingegrepen kon niet achterhaald worden omdat de zolder niet toegankelijk was. Afgaand op de foto's die tijdens de restauratie en nieuwbouw werden gemaakt, lijkt het dat de kapconstructie is blijven staan. Tijdens de bouw werden ingrijpende vernieuwingen gedaan dan volgens de tekeningen gepland was.

Zo is de gevel van het huis Overkerk die direct aansluit op de gevel van het oude raadhuis gesloopt en herbouwd. Volgens tekening zou dit deel van het huis blijven staan. De rest van het huis zou op de westelijke vleugel (die van een andere eigenaar was) na gesloopt en herbouwd worden. De hoofdvorm bleef daarbij behouden maar details wijken af. Zo zijn de omlijstingen van de vensters in een vereenvoudigde vorm teruggekomen. De oude omlijstingen waren geprofileerd terwijl de nieuwe vlak zijn. Ook werden de deuren die links en rechts in het terugliggende deel van de gevel gewijzigd in vensters. De vensters zelf werden vernieuwd met empire vensters gelijkend op die die ook voor de sloop in het pand zaten.

rechter venster souterrain

neut en dorpel hoofdentree

In detailfoto's zijn de wijzigingen bij de restauratie van 1982 te zien. Sommige natuurstenen onderdelen zoals de dorpel en neuten van de entree van de bel-etage zijn vervangen. Andere delen waren al eerder vernieuwd zoals de borstwering onder het nieuwe rechter venster in het souterrain en de omlijsting van het linker venster (1953).

De hardstenen lekdorpels op de bel-etage zijn breder gemaakt om de rails van de zonwering niet te laten uitsteken. De vensters zijn waarschijnlijk nog uit 1953.

voegwerk en vensters bel-etage

1982 achtergevel huis Overkerk (foto BHIC FOTOSM.2276)

2022 achtergevel Overkerk en rechts nieuwbouw 1982

2022 achtergevel met rechts nieuwe gevel na gedeeltelijke sloop 2018

De achtergevel van huis Overkerk werd ook opnieuw opgetrokken in 1982. De gevelindeling is evenwel wat veranderd. De vensters hebben soortgelijke omlijstingen gekregen als die in de voorgevel. De achtergevel van het raadhuis uit 1792 is ook vernieuwd, evenals de rechter zijgevel.

De gevels van het nieuwbouwdeel van het gemeentehuis zijn in een afwijkende, moderne stijl ontworpen. De verschillende bouwdelen hebben samengestelde daken met afwisselend platte en lessenaardaken. De stijl van de nieuwe gevels lijkt in grote lijnen geïnspireerd door gebouwen in de stijl van de Bossche School. Vooral de gevels in schoon metselwerk met betonnen lateien en muurdammen en diepe neggen lijken daarnaar te verwijzen. De detaillering van de verschillende delen zoals de muurdammen wijkt wel af van wat in die stijl gebruikelijk is. Van het architectenbureau Oomen is niet bekend dat het contacten had met, of beïnvloed werd door architecten van de 'Bossche School'.

Het grootste deel van de in 1981 gebouwde gevels is in 2018 gesloopt. Alleen een klein deel aansluitend aan huis Overkerk is blijven staan. Aan de zijde waar de afgebroken bouwdelen stonden is in 2018 een nieuwe gevel gebouwd in afwijkende stijl.

Het terrein achter het gemeentehuis is opnieuw ingedeeld. Er is een parkje gemaakt met daar omheen nieuwbouw.

2022 het nieuwe parkje ter plaatse van de gesloopte delen van het gemeentehuis

interieur

centrale hal souterrain

ingang van het souterrain

Het interieur van het souterrain van het oude raadhuis werd in 1982 opnieuw ingedeeld. Het enige dat herinnert aan de oorspronkelijke indeling is de centrale entree met daarachter een gang. De ingang behield bij de verbouwing de publieksfunctie die hij als sinds 1953 had maar werd geheel gemoderniseerd. Door een glazen schuifpui werd de centrale hal met een slakkenhuis-vormige trap bereikbaar. In de nieuw gebouwde centrale ruimte staan stalen kolommen die de verdiepingsvloer dragen. Boven alle ruimtes in het souterrain van in het oude raadhuis zijn betonnen vloeren gemaakt. De kantoorruimte hebben verder nieuwe wandafwerkingen en systeemplafonds. Links naast de centrale hal is een binnentuin gemaakt. Rond deze tuin zijn glaspuien gebouwd.

ruimte en gang bij de binnentuin

herdenkingsplaquette heropening 1983

kantoorruimte bij de achtergevel in vml. huis Overkerk

kantoorruimte in souterrain oude Raadhuis

raadszaal in huis Overkerk, de dubbele deur leidt naar de centrale hal, boven de deuren de publiekstribune

raadszaal gezien vanaf de publiektribune

centrale hal op de bel-etage

In 1982 werd een nieuwe raadszaal gebouwd. Deze is gesitueerd op de verdieping van het herbouwde huis Overkerk. De zaal is bereikbaar via de centrale hal waarop de slakkenhuis-trap uitkomt. De balustrade langs de trap is langs het ronde trapgat voortgezet. De raadszaal is bereikbaar via een korte gang met daaraan een pantry en sanitaire ruimtes.

De rechthoekige raadszaal ontvangt licht door ramen in de voor- en achtergevel van huis Overkerk. Boven de ingang van de raadszaal is de publieke tribune gemaakt. Het zicht op de raadszaal wordt enigszins gehinderd door de verlaagde (akoestische) plafonds die later in de raadszaal geplaatst zijn. De afwerking van de tribune en de wand eronder stammen nog uit de bouwtijd.

In het deel van huis Overkerk dat bij de voorgevel aansluit op het oude raadhuis is op de bel-etage de kamer van burgemeester en wethouders gemaakt. Deze ruimte stamt uit 1982. Ze heeft een cassettenplafond en in de oostgevel twee vensters in empire indeling. In de zuidgevel (de zijde van het Dondersplein) zijn twee grote glas in loodvensters geplaatst die gemaakt werden naar aanleiding van de verbouwing in 1953. De ontwerper van deze ramen is Luc van Hoek.

Op de vloer van de B&W-kamer ligt visgraat parket. Tegenover de glas - loodvensters stond een kast. Deze is verplaatst naar het nieuwe gemeentehuis en in de houten vloer zijn alleen nog de sporen ervan te zien.

kamer burgemeester en wethouders

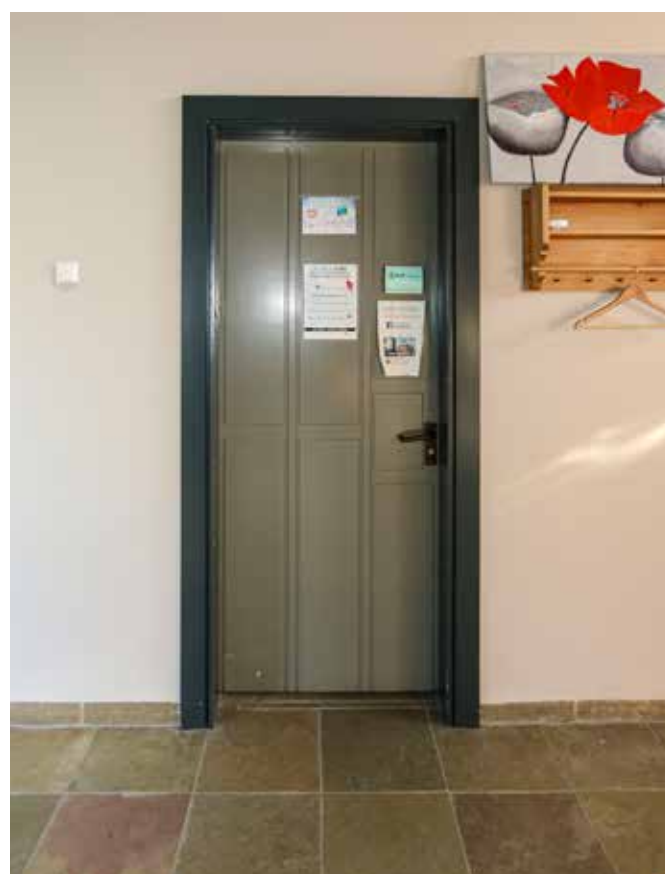

bel-etage raadhuis richting entree

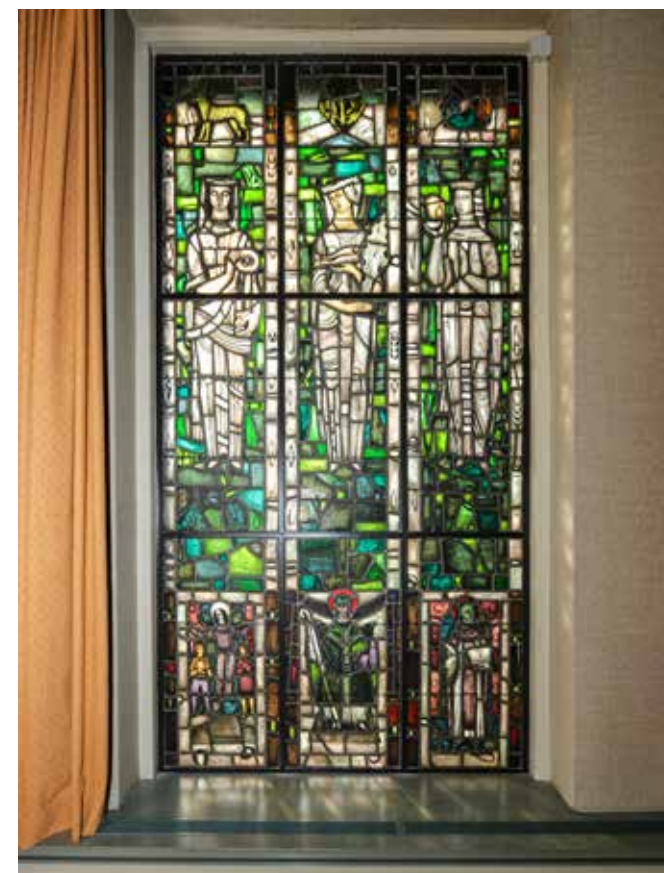

bel-etage kamer secretaris

De bel-etage van het oude raadhuis is in 1982 geheel opnieuw ingericht. In de gang zijn twee treden gemaakt om op het niveau van de nieuwbouw te komen. Links en rechts van de gang zijn kamers gemaakt die de hele diepte van het oude pand beslaan. De rechterkamer was de burgemeesterskamer, de linker die van de secretaris. De achtergevel van het oude raadhuis iets naar achter verplaatst. De kamers hebben een nieuwe afwerking met soortgelijke casettenplafonds als de B&W-kamer. De glas in lood bovenlichten in de voorgevel stammen waarschijnlijk uit 1937. De wanden van de gang zijn nieuw gebouwd in 1982. Ook de deuren naar de kamers stammen uit die tijd. Op de vloer liggen leistenen tegels.

deur naar de burgemeesterskamer

glas in lood kamer B&W

Luc van Hoek werd geboren in Tilburg maar vestigde zich na zijn huwelijk in Goirle, waar hij de rest van zijn leven zou wonen. Hij studeerde Nederlandse Taal- en Letterkunde aan de Katholieke Leergangen in Tilburg. Van Hoek was een veelzijdig kunstenaar. Hij is vooral bekend vanwege zijn vele glas-in-loodramen in, met name Noord-Brabantse, kerken. Naast zijn beeldend werk was hij ook dichter.

bovenste deel wenteltrap naar zolder Overkerk

zolder Overkerk

zolder lessenaardak nieuwbouw gemeentehuis

De zolderverdieping van huis Overkerk is bereikbaar via een stalen wenteltrap bij de achtergevel. Op de zolders is goed te zien dat het hele bouwdeel werd vernieuwd en van nieuwe kappen voorzien. De constructies bestaan uit stalen spanten met gordingen en een beschot van OSB-plaat. De vloeren zijn van beton.

De zolder boven het oude raadhuis kan alleen bereikt worden door een luik in de wigvormige ruimte rechts naast het oude raadhuis. De zolder is voor dit onderzoek niet bezocht maar gezien de foto's die tijdens de bouw gemaakt werden zijn de oude spanten bewaard gebleven. Via het luik is wel te zien dat de borstwering opnieuw werd gemetseld en dat er modern beschot op het dak ligt.

deel dak oude raadhuis met nieuw gemetselde borstwering

waardering

Op basis van het hiervoor beschreven bouwhistorische onderzoek zijn in deze waardering de monumentale waarden van het object vastgesteld. Als uitgangspunt voor de waardering zijn 'de richtlijnen bouwhistorisch onderzoek' uit 2009 van de rijksdienst voor het cultureel erfgoed aangehouden.

algemene historische waarden

Het raadhuis behoorde lange tijd tot een van de belangrijkste gebouwen in de gemeente. Het object heeft belang als uitdrukking van de bestuurlijke ontwikkelingen in Sint-Michielsgestel.

Daarnaast heeft het belang vanwege de typologische ontwikkeling van een bestuursgebouw in de late 18e eeuw.

Het object heeft algemene historische waarde vanwege haar ouderdom.

stedenbouwkundige en ensemblewaarden

Het pand is gebouwd op een prominente plek in het dorp. Het staat op het centrale plein, voorheen de Plaetse, tegenover de toren van de 15e eeuwse kerk en naast een in oorsprong 17e eeuwse huis. Het raadhuis is een beeldbepalend gebouw in het ensemble van het historische plein van Sint-Michielsgestel.

architectuurhistorische waarden

Het gebouw heeft architectuurhistorisch belang vanwege de neo-classicistische stijl, toegepast voor belangrijke, vaak openbare gebouwen. Ondanks de verbouwingen is de opzet van het gebouw met de centrale bordestrap, dakruiter en de lange gevel als zichtgevel behouden. Deze onderdelen zijn karakteristiek voor de raadhuisen uit de bouwperiode. Met deze elementen moest het gebouw aanzien genereren als representatie van de bestuurlijke macht, welvaart en de deugd van het goede bestuur.

Het gebouw heeft hoge architectuurhistorische waarde vanwege haar esthetische kwaliteiten. Deze kwaliteiten liggen vooral besloten in de compacte hoofdvorm, de nog altijd zichtbare interne structuur van het oude raadhuis op de bel-etage.

Het deel van het gebouw dat voorheen huis Overkerk was, heeft nog maar beperkte architectuurhistorische waarde door de volledige sloop en herbouw in 1982 met een zeer beperkt herstel van details. Van belang is wel de hoofdvorm.

De nieuwbouw van 1982 is nog maar voor een klein deel aanwezig. De architectuur van het gebouw zou van belang kunnen zijn als Post-65 architectuur, maar heeft geen architectonische kwaliteiten om het in die zin te waarderen.

gebruikshistorische waarden

Het gebouw heeft positieve gebruikshistorische waarde, het is sinds de bouw altijd in gebruik geweest als raadhuis. Sinds de bouw van een nieuw gemeentehuis is het raadhuis niet meer in gebruik, maar blijft het van belang als herinnering aan het gebruik als bestuursgebouw voor Sint-Michielsgestel.

Tevens heeft het raadhuis belang vanwege haar voormalige meervoudig gebruik: raadhuis en politiebureau. Degelijke samenvoegingen van functies in een raadhuis kwamen in kleinere gemeenten in de 19e eeuw vaker voor. Vanwege de uitbreiding van de gemeentelijke taken verdwenen in de loop van de 19e eeuw dit soort extra functies.

bouwhistorische waarden

Het gebouw heeft beperkte bouwhistorische waarden vanwege de restauraties en de verbouwingen in de 20e eeuw. Van belang zijn wel het materiaalgebruik en uitvoering van de baksteengevel met natuurstenen bordestrap en plinten. Mogelijk is de kap van het oude raadhuis nog van bouwhistorisch belang.

kunsthistorische waarden

De glas in loodvensters die in 1953 gemaakt werden door Luc van Hoek zijn van hoge waarde voor de provinciale kunstgeschiedenis.

waarderingsplattegronden

De interne waardering heeft betrekking op de verschillende onderdelen van het bouwwerk. Deze interne waardering wordt door middel van waarderingsplattegronden verduidelijkt.

hoge monumentwaarden

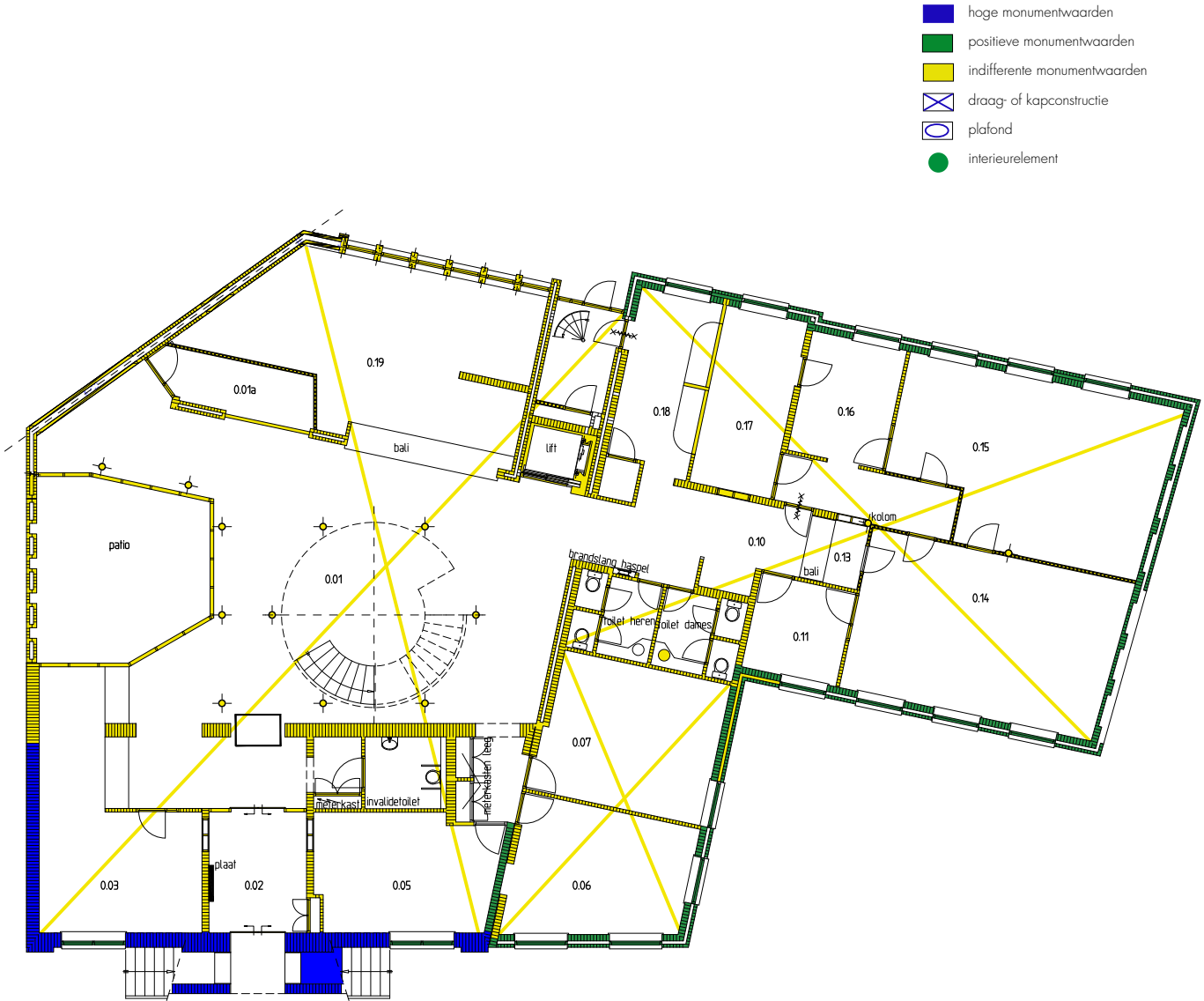
- De voorgevel en linker zijgevel van de bouwmassa uit 1792 hebben een hoge monumentwaarde. Deze muren behoren bij de eerste bouwphase van het object. Het metselwerk van de voorgevel is wel aangetast door restauraties maar qua gevelindeling nagenoeg gelijk aan het oorspronkelijk ontwerp.
- De kapvorm en de dakruiter met klok centraal op het dak, als uitdrukking van de functie en ter herkenning van het raadhuis.
- De kap van het oude raadhuis wordt vooralsnog hoog gewaardeerd. Mogelijk bevat deze nog constructieve onderdelen uit het eind van de 18e eeuw.
- De glas in loodvensters van Luc van Hoek worden hoog gewaardeerd.

positieve monumentwaarden

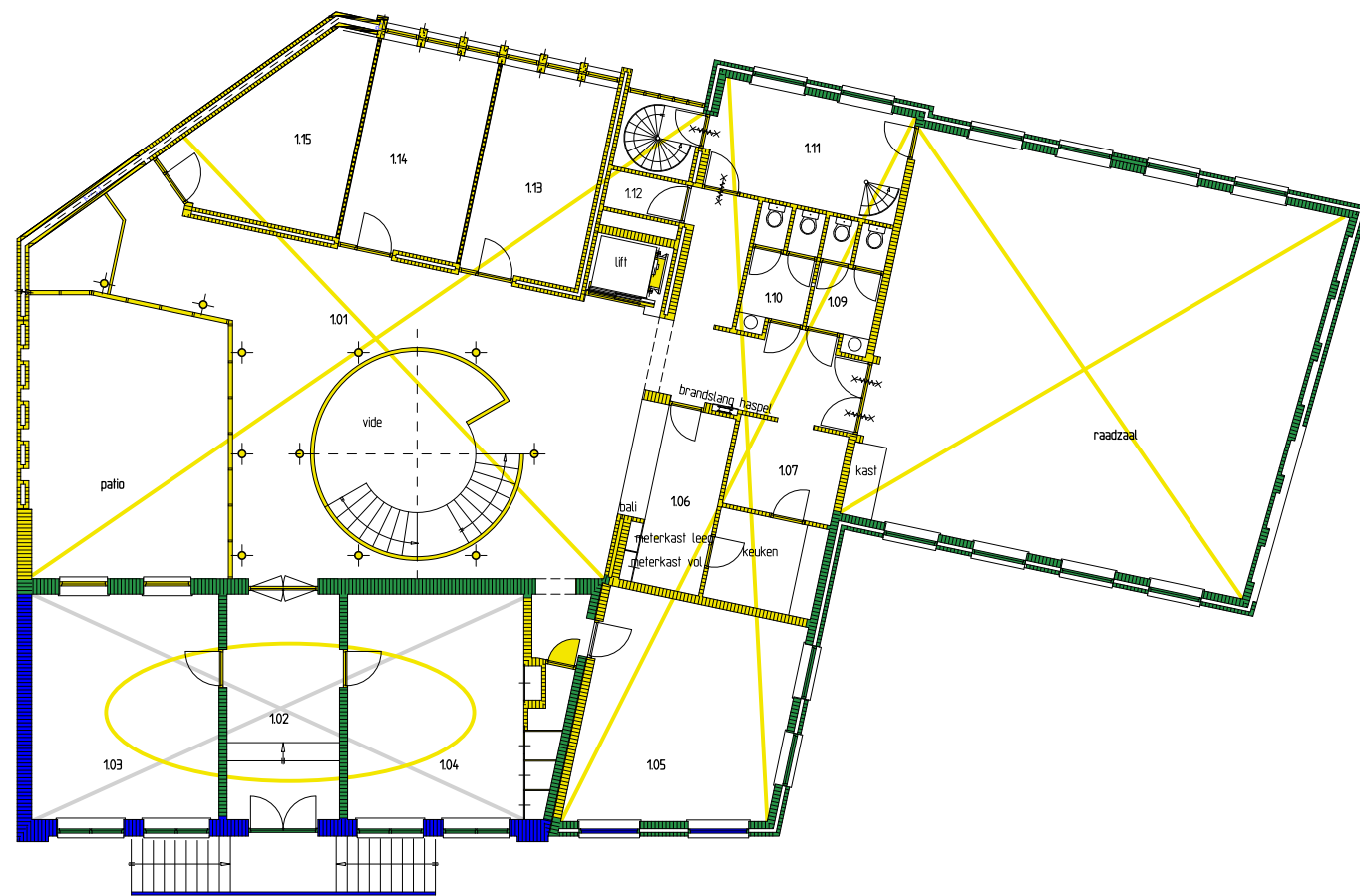
- De hoofdmassa van het voormalige huis Overkerk wordt positief gewaardeerd als herinnering aan het historische huis. De bouwsubstantie is echter modern.
- De indeling van de beletage van het oude raadhuis wordt positief gewaardeerd omdat ze de oorspronkelijke indeling met een middengang en de belangrijkste kamers links en rechts daarnaast reflecteert.
- De vensters van het oude raadhuis en huis Overkerk worden positief gewaardeerd omdat ze passen in het historische beeld.

indifferente monumentwaarden

- Het nieuwbouwdeel uit 1982 wordt als geheel indifferent gewaardeerd.
- De vloeren en kapconstructies die in 1982 in de oudere delen van het gemeentehuis werden gemaakt, zoals de betonnen vloer in het oude raadhuis worden ook als indifferent gewaardeerd.
- De afwerkingen zoals deuren, wanden, vloeren en plafonds die in 1982 werden aangebracht zijn indifferent, ook die in de oudere bouwdelen.

souterrain

beletage

bronnen

publicaties

- C. Kolman, *Monumenten in Nederland, Noord Brabant*, Zeist 1996.
- *Bouwen in Nederland, 600-2000*. Zwolle: Waanders, 2007
- J. Mens e.a., *Oude Raadhuizen*. Amsterdam: Kosmos, 1960.

websites

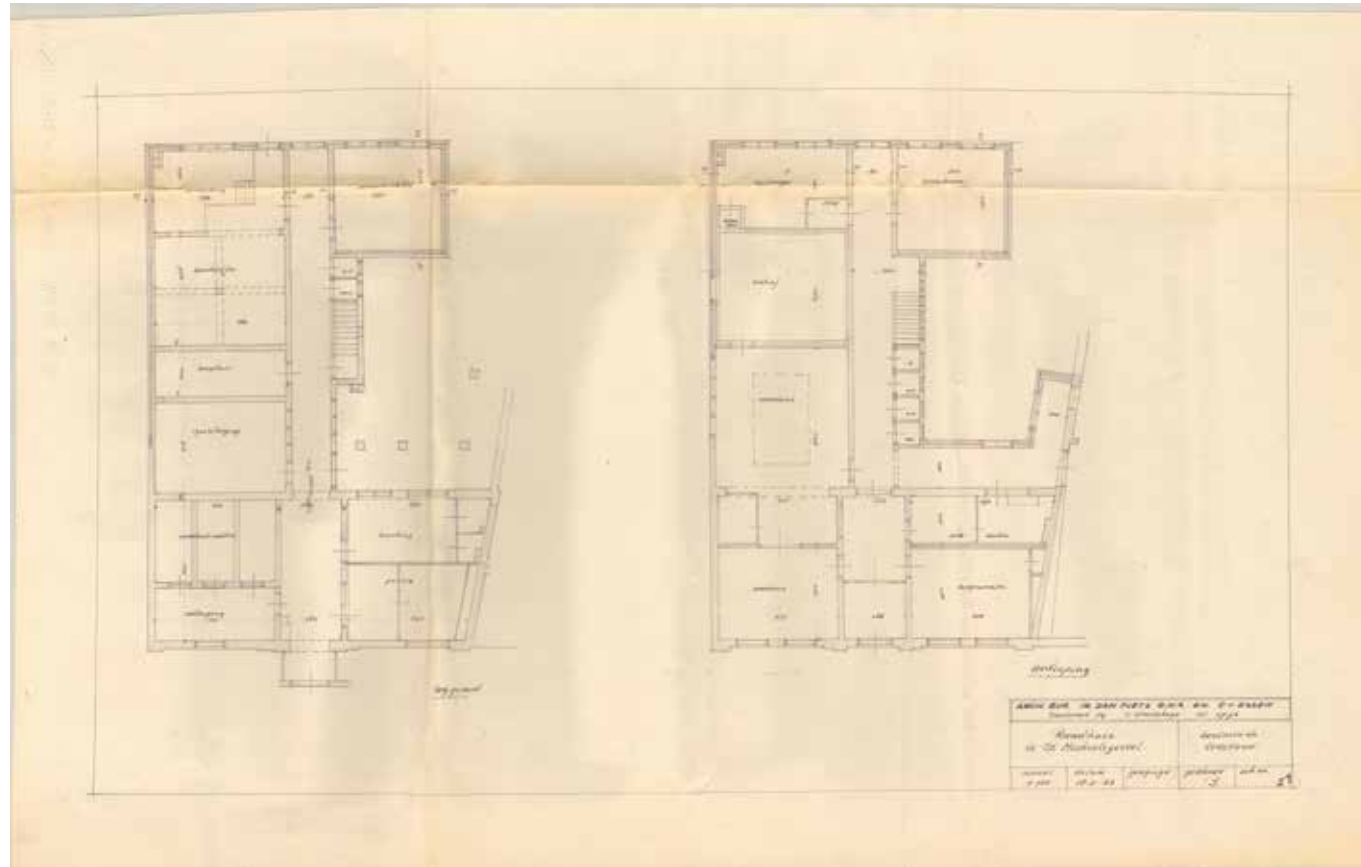
www.geheugenvanbrabant.nl
www.BHIC.nl
www.heemkundekringschijndel.nl

archieven

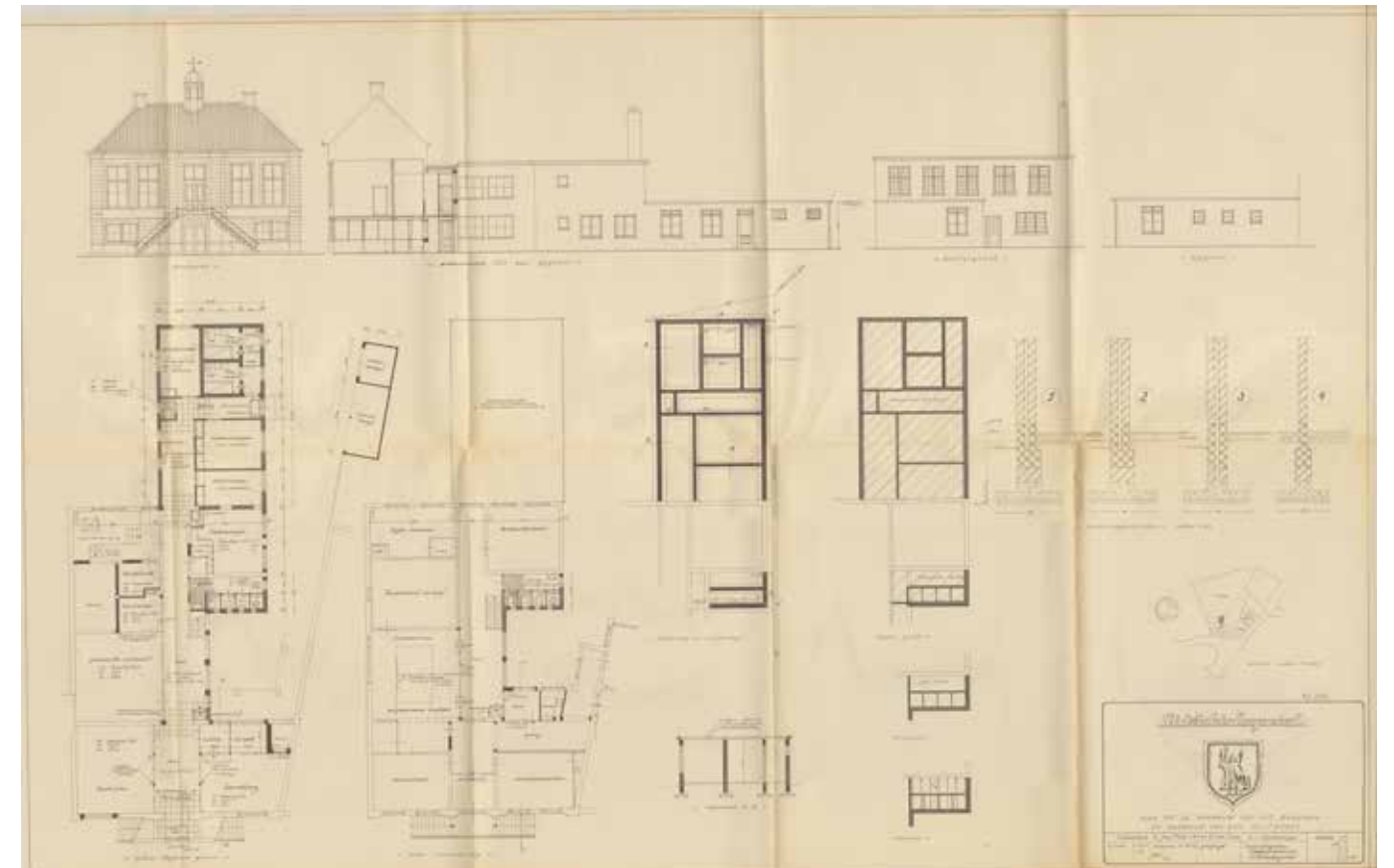
bouwtekeningen BHIC, Brabants Historisch Informatie Centrum
 archief kadaster

foto's

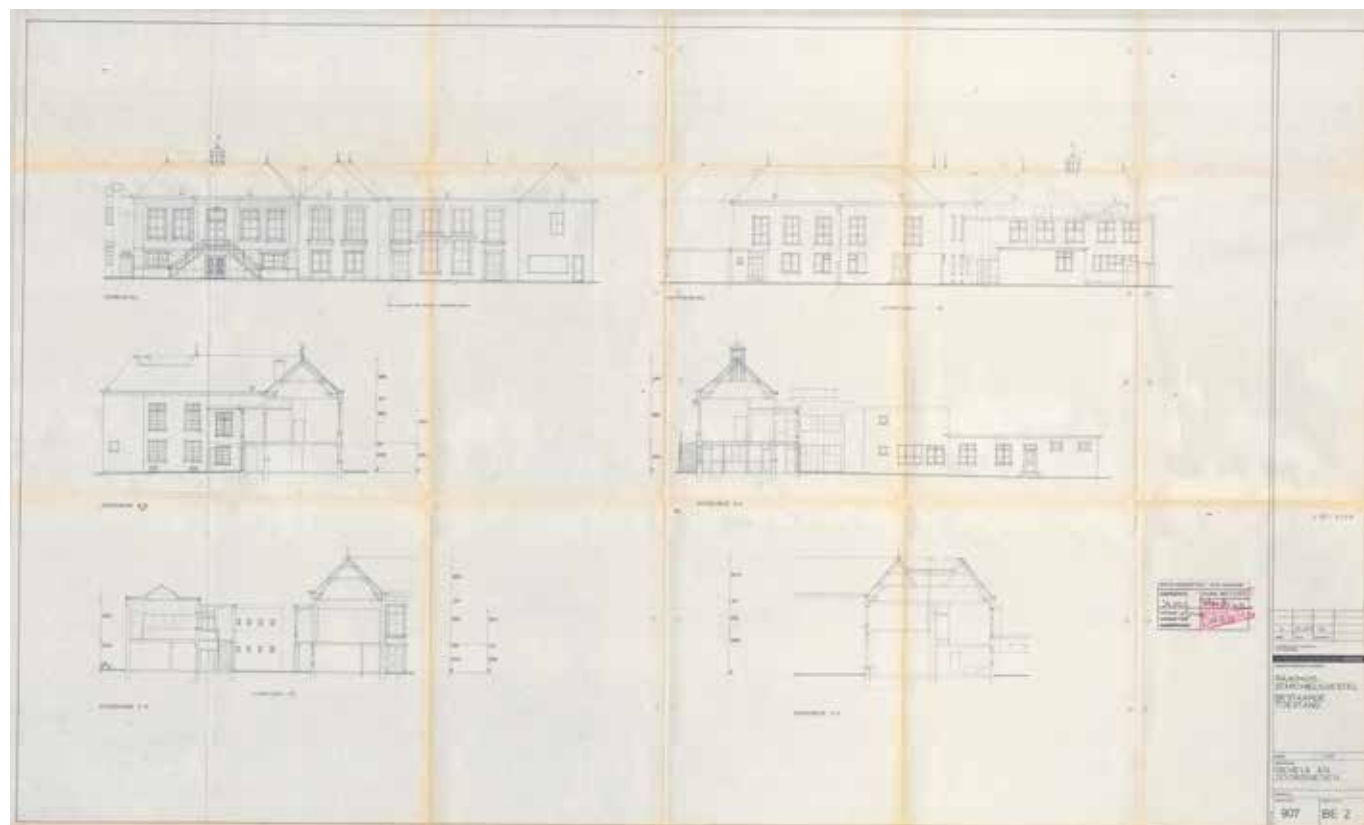
Alle recente foto's zijn door de auteurs gemaakt tenzij anders vermeld.

bouwtekeningen

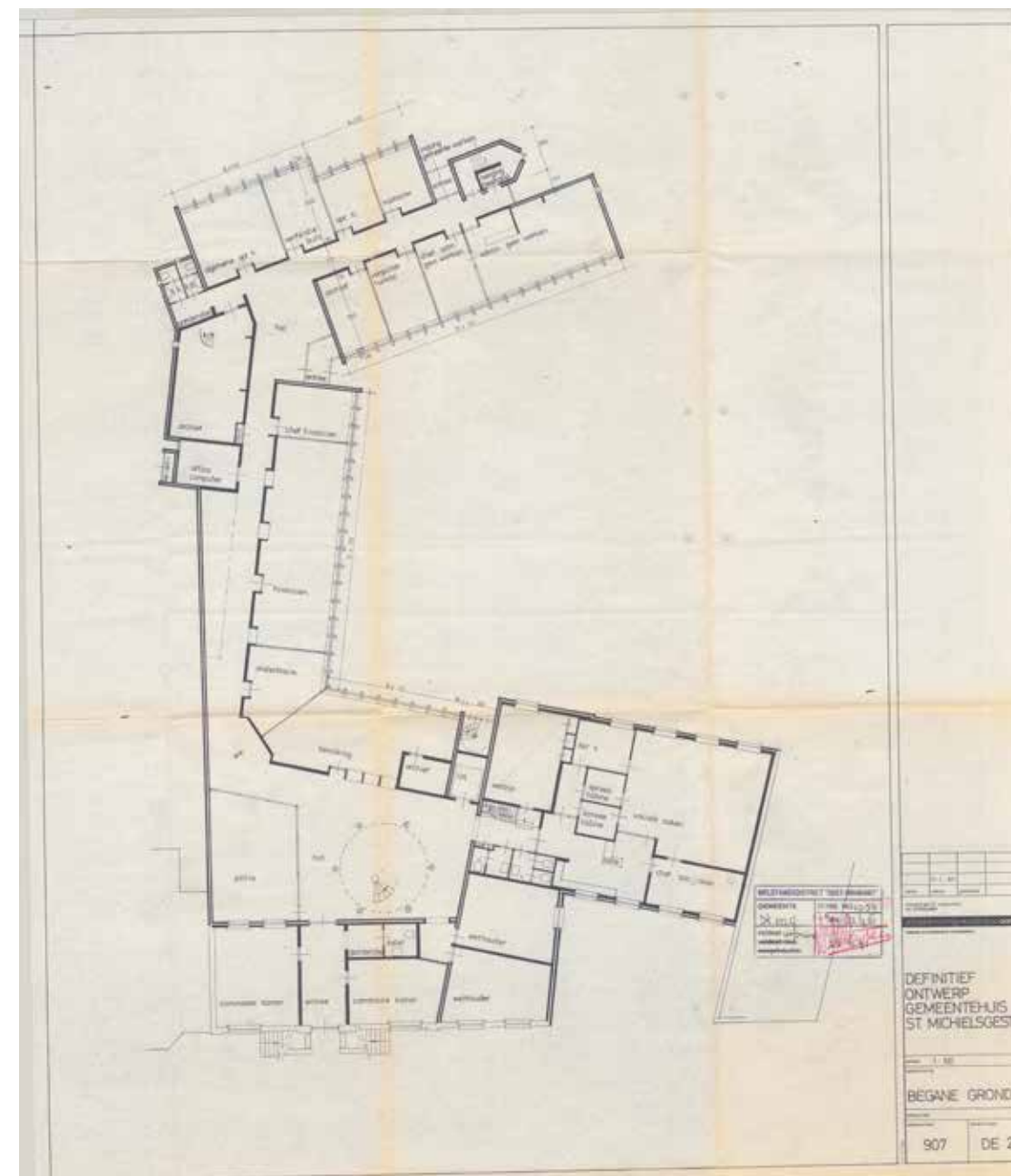
1953 bestaande toestand

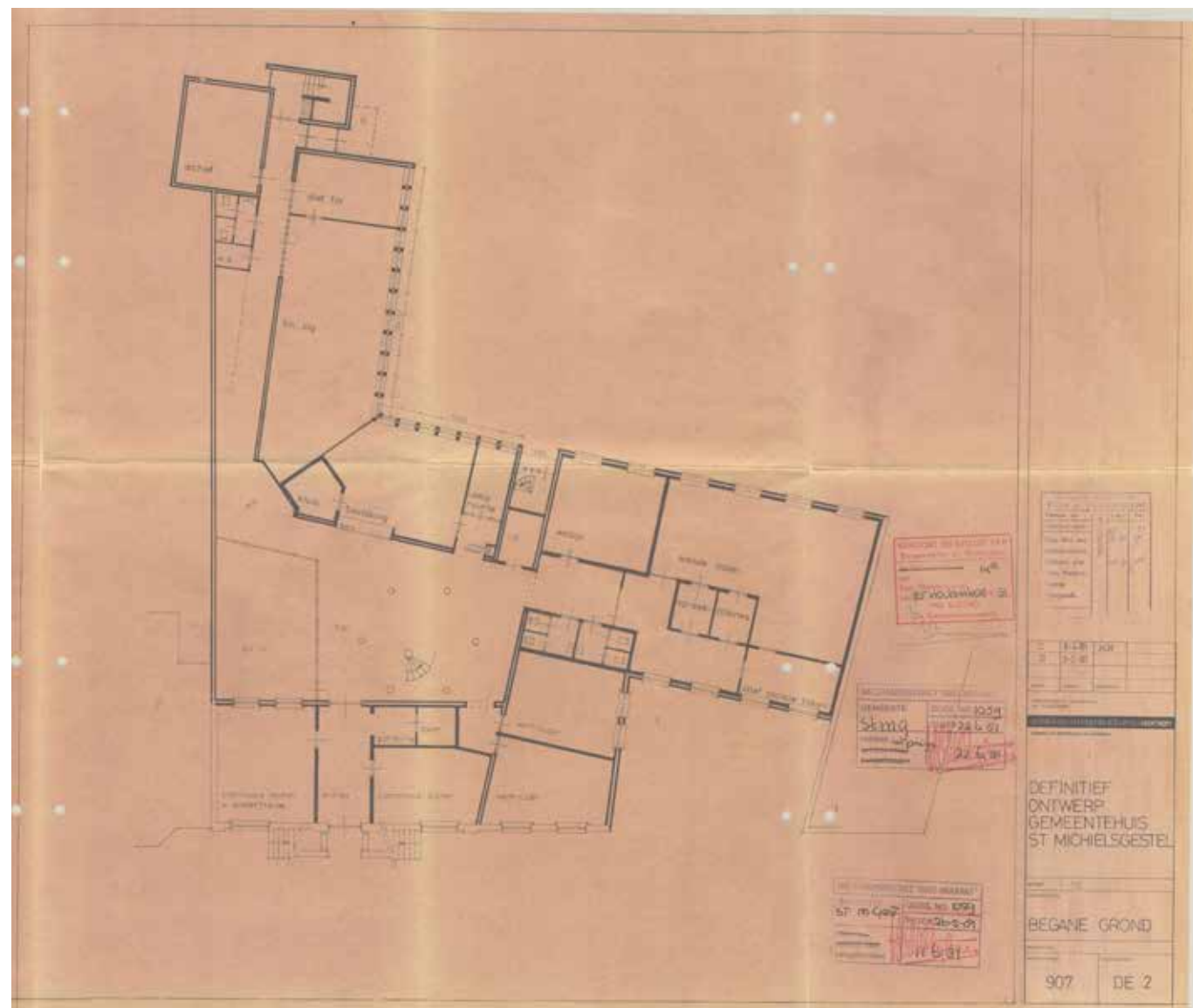
1953 nieuwe toestand

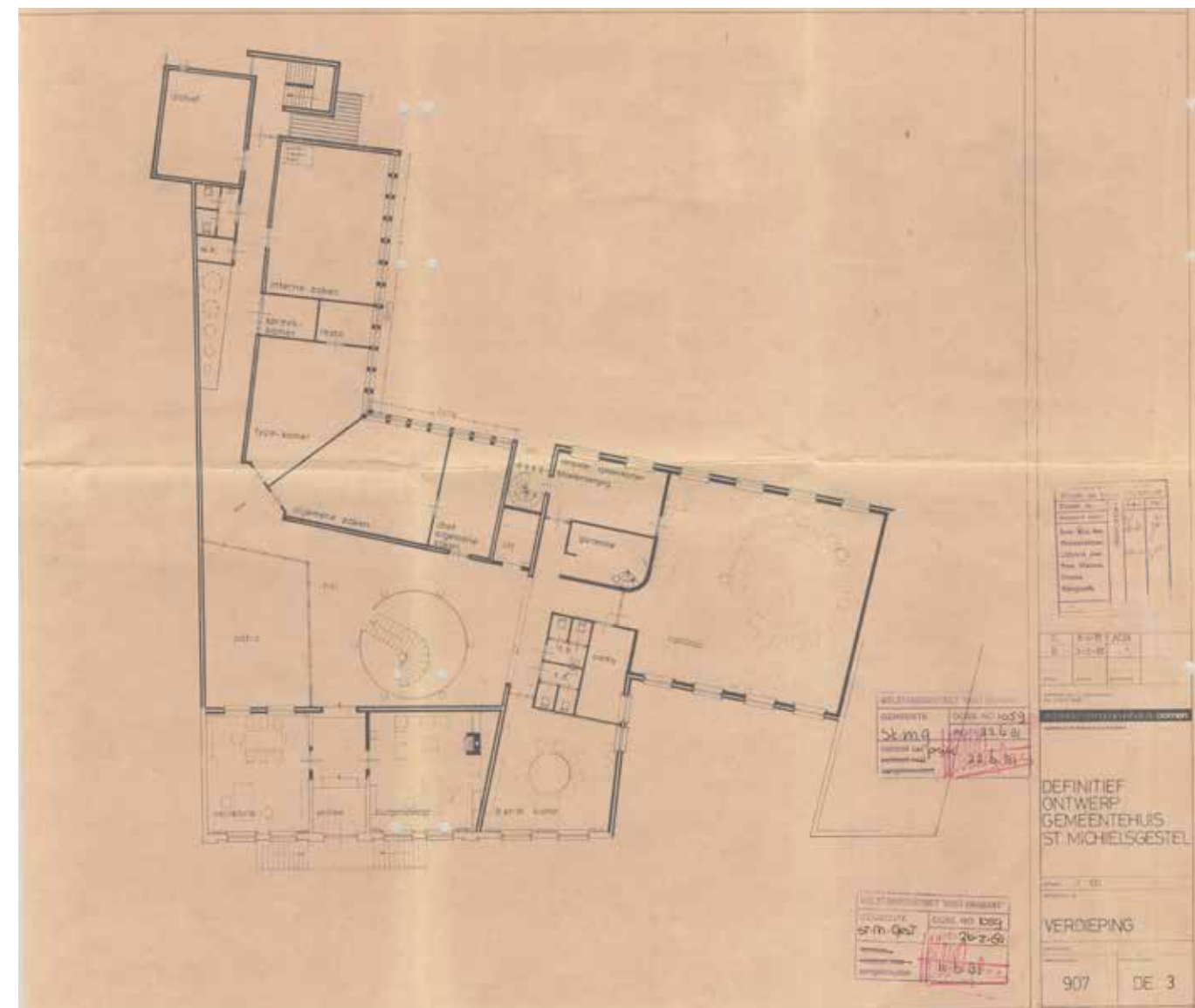
1977 bestaande toestand

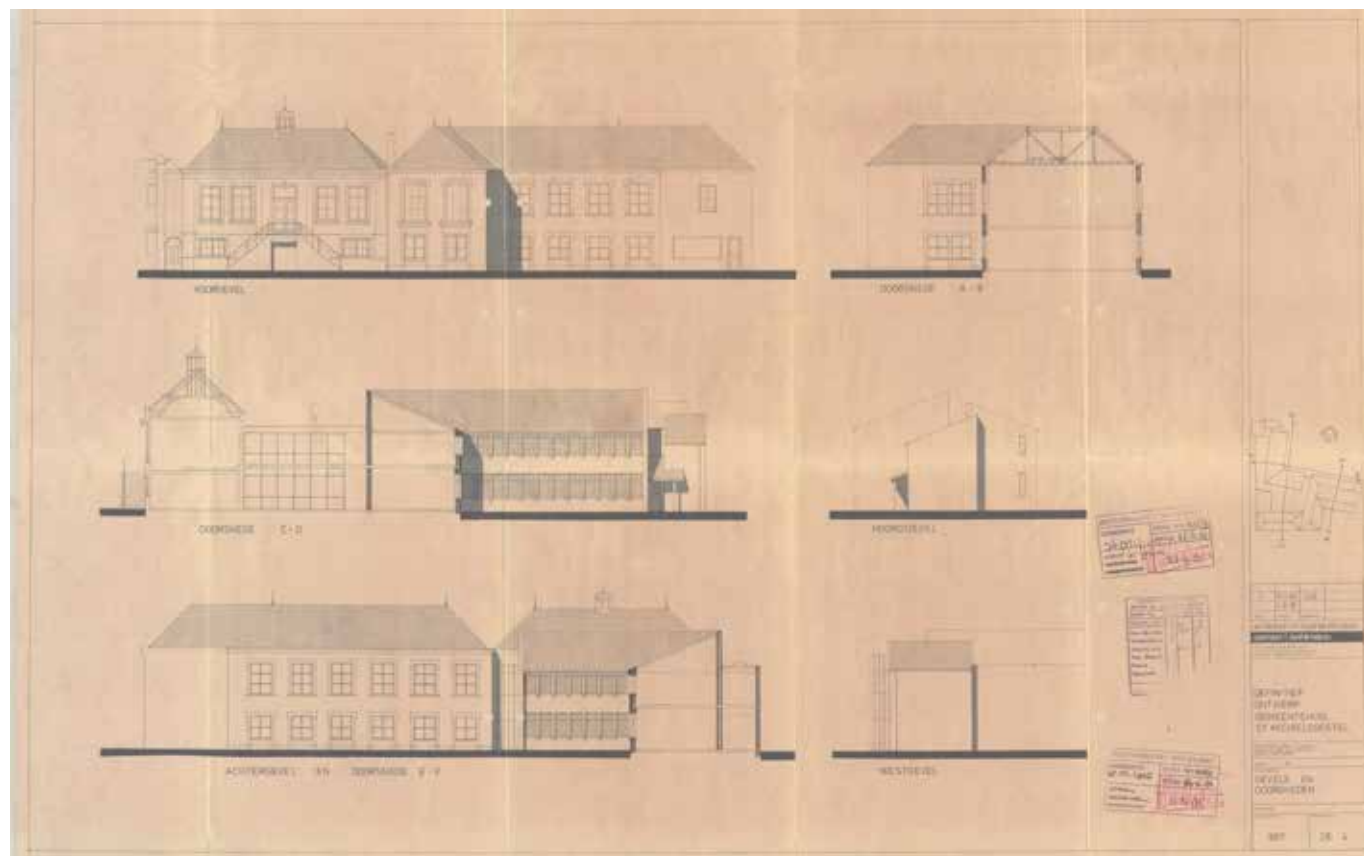
1980 nieuwe toestand (niet uitgevoerd)

1981 nieuwe toestand begane grond (souterrain)

1981, nieuwe toestand verdieping (bel-etage)

1981, nieuwe toestand gevels

Dit rapport is gemaakt door DOOK erfgoedwerk.

Vereenvoudiging voor eigen of intern gebruik door de opdrachtgever is toegestaan. Bronvermelding is verplicht. Voor het overige mag niets uit deze uitgave worden vereenvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt hetzij elektronisch, mechanisch, door middel van druk, fotokopieën, microfilm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van opdrachtgever en DOOK erfgoedwerk. © DOOK erfgoedwerk, 's-Hertogenbosch

DOOK erfgoedwerk
Postelstraat 62
5211EB 's-Hertogenbosch
info@dook.nu

